

СТАНОВИЩЕ

от проф. д. изк. Елена Попова

по конкурс за заемане на академичната длъжност *професор* по научна специалност *Изкуствознание и изобразителни изкуства*, 8.1., за нуждите на сектор *Изобразителни изкуства* при ИИИЗк

1. Конкурсът за заемане на академичната длъжност професор се провежда според законната уредба на Р. България и Правилника на Институт за изследване на изкуствата при БАН. Единствен явил се кандидат е доц. д-р Елисавета Мусакова.

2. Данни за кандидата:

Завършила „Изкуствознание” в Националната художествена академия през 1982 г., Елисавета Мусакова работи в секция „Средновековно изкуство” на Института по изкуствознание от 1984 до 1995 г., след което – до настоящия момент – заема различни отговорни длъжности в отдел „Ръкописи и старопечатни книги” на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”. Непрестанно повишава квалификацията си; тук дори не бих могла да вместя дългия списък със специализации в престижни библиотечни и музейни институции (в Москва, Санкт-Петербург, Прага, Оксфорд, Мюнхен, Аугсбург, Норич, Будапеща, Ватикана и др.). Доц. Мусакова обаче съвсем не принадлежи към типа „кабинетен учен”, изолиран сред прашни библиотечни стелажи. Дейността ѝ е многообразна, позната и високо ценена в различни творчески и научни кръгове у нас и зад граница – тя включва (извън заетостта в Националната библиотека) координация и работа по международни проекти, кураторска дейност, организиране и популяризиране на изложби, художествена критика, рецензии на научни трудове, изнасяне на беседи и лекции, презентации и дискусии, участия в експертни комисии и бордове, подготовка на научни издания и редакторска дейност, ръководство на специалисти, преподавателска дейност в български и чуждестранни университети.

Мусакова е учен, който надгражда. Априорно дарена с извънредно широка култура, разнородни таланти и, бих казала, всеобхватна ерудиция, тя непрестанно надгражда самата себе си – съхранявайки с чест характера на оная изчезваща българска интелигенция, стъпила върху раменете на титани, за да обхване от все по-висок хоризонт координатната система на българската култура в контекста на европейската цивилизация. В лекциите си тя се опитва да надгради и разшири кръгозора на младите умове. Същевременно в изследователската си дейност – постъпателно и упорито – надгражда в дълбочина собствените си познания в трудната и донякъде

маргинална област, на която е посветила професионалните си усилия. И накрая – оглеждайки по хронология изследователския инструментариум в представените за конкурса научни изследвания, съпоставен с публикациите на авторката от по-ранния период, можем да проследим последователното и аналитично надграждане на методологията, познанията и изводите за конкретни образци на ръкописното ни наследство, постепенно разширявайки техния обхват до степен, позволяваща през последните години появата на обобщаващи трудове като монографията **Писмо и писачи в българските ръкописи до края на XVII в.** (2014) и голяма част от най-новите ѝ научни студии.

3. Описание на научните трудове, представени за конкурса:

Елисавета Мусакова представя 28 научни публикации, отнасящи се към обявената в конкурса научна област, излезли през последните десет години (през периода 2004-2015). Списъкът съдържа монографията **Писмо и писачи в българските ръкописи до края на XVII в.** (№ 1), два обемни каталога, издадени в съавторство: **Catalogue of the Slavonic Cyrillic Manuscripts of the National Széchényi Library**, издаден в Будапеща (2) и **Опис на славянските ръкописи в Църковно-историческия и архивен институт на Българската православна църква. Т. 1. Библейски книги.** (3); 24 студии, публикувани в български и чуждестранни тематични сборници (8 от които – на английски език) и една пространна рецензия на английски език на книгата на Зоран Ракић «Српска минијатура XVI и XVII века» (28).

4. Научни приноси

Трудовете на доц. Мусакова са внушителни като обем и респектираци с научните си достойнства; ограниченият обем на становището ми предоставя възможност тук да отбележа само най-общо някои от най-значимите научни приноси – като за целта бих разделила представените трудове в две основни групи.

Към първата се отнасят публикациите, изследващи конкретни образци на ръкописното наследство. В тях са въведени в научно обращение неизследвани или се разглеждат малко познати в науката ръкописи – както и такива, които, подложени на изчерпателен анализ, разкриват непознати и неочаквани свои характеристики. Дори някои от най-прочутите и многократно изучавани произведения, изследвани от Мусакова от нетрадиционен ракурс, водят до нови изводи. В този смисъл особено впечатляващ е подходът, приложен към *Ватиканския минологий на Василий II* (в списъка: 25), базиран на изследването на Нанси Шевченко на кодикологическите особености в работата на осмината миниатюристи, чрез които се опровергават тезите за копиране на „изчезнали” прототипи. Също: *Асеманиевото глаголическо изборно евангелие* (22), при което

авторката анализира отражението на литургичното съдържание върху графическата сегментация на текста, съпоставяйки го с подобни евангелия от константинополските ателиета от X и XI в. – и открива пряк аналог с изборно евангелие, датиращо от IX в.; изследването на връзката на графичните маркери в *Болонския псалтир* с литургията и екзегезата(4); на графичната сегментация на Синайския псалтир (6). Разглежда за първи път украсата на *Дечанския псалтир* от Руската национална библиотека Гилф.17 и връзката ѝ с литургичното съдържание и предлага аргументирана датировка: кр. XIII – нач. XIV в. (7). Детайлно анализира текста и украсата на *Псалтира на цар Иван Александър* от 1337, Cod. VAN 2, и убедително формулира тяхната цел: да се представи българския владетел като защитник на славянското православие (8). Идентифицира и публикува намерения от Благовеста Цоцова в ц. ”Св. Стефан” в Цариград неизвестен *фрагмент от т.нар. Шопов-Карадимов псалтир*, пазен досега в две части в Народната библиотека (5). Ситуира *Марковия псалтир* от Пловдивската библиотека, от 1638, в контекста на представителна група ръкописни псалтири с атонски произход и разглежда „ключови процеси в южнославянската книжовна култура през XVII в.” (9). Разглежда оформлението на фрагмент от *гръцки Лекционарий* в библиотеката на ман. Гротаферата от X-XI в. и стига до извода, че непретенциозната му украса не е белег за начален етап в еволюцията на този тип ръкописи, а просто доказва предназначението на Лекционария за литургична употреба в победна и отдалечена от големите центрове енорийска църква (11). След обстоен анализ на кодикологическите особености на *Рилското четириевангелие* от 1361 г., НБКМ-31, тя проследява различни хипотези за неговия произход (12). Посвещава увлекателни изследователски страници на загадките около историята на *Черепишкото евангелие* и предлага хипотетична реконструкция на събитията (13); към реконструирана от самата Мусакова в по-ранни изследвания група илюстрирани евангелия от XVII в. аргументирано добавя още едно – *ръкопис НБКМ-862* (14).

Останалите публикации, представени за конкурса, мислех да разгледам в отделна група, с по-общ, теоретичен характер – но сега си давам сметка колко неадекватно би било това разграничение спрямо специфичния научен подход на тяхната авторка. Защото, дори когато фиксира вниманието си върху най-миниатюрните елементи от писмени знаци, орнамент или образ, Елисавета Мусакова не изпуска от поглед общия контекст. Палеографските детайли тя неизменно ситуира в общата книжовна продукция на епохата, а нейните корени издирва в духовния климат, в динамиката на стопанските, църковни и културни контакти и взаимовръзки. Тази особеност на научната интерпретация (ако мога да използвам езика на кинематографията – да се възприема обекта едновременно *в грос и панорамно*) закономерно отличава и книгата **Писмо и писачи в българските ръкописи до края на XVII в.** Написана с

присъщия на Мусакова стегнат, ясен и точен литературен език, тя също така притежава логична и ясна структура. Според намерението на авторката това е „опит да се попълни все по-остро усещаната празнота в българската палеография” (с. 120) – и тя е успяла. Обобщавайки „най-характерните явления в развитието българското кирилско писмо в книжовната практика през вековете”, Елисавета Мусакова синтезира дългогодишния си професионален опит в текст, който следва да се ползва като справочник по основните въпроси на палеографията от всички, имащи отношение към тази област, студенти и специалисти. Но освен това монографията има културологичен характер и би била полезна на всеки, който проявява интерес към духовното развитие и култура на православните българи през един продължителен исторически период. Това, впрочем, може да се каже и за всяка от публикациите на Мусакова.

6. Заключение

Въз основа на казаното дотук считам, че кандидатурата на доц. д-р Елисавета Мусакова напълно отговаря на изискванията на *Закона за развитие на академичния състав в Република България*, затова убедено предлагам да ѝ бъде присъдена академичната длъжност *професор* по научната специалност *Изкуствознание и изобразителни изкуства*, професионално направление 8. 1. *Теория на изкуствата*, за нуждите на сектор *Изобразителни изкуства* към Института за изследване на изкуствата, БАН.

проф. д. изк. Елена Попова

05.03. 2017